

DOI: doi.org/10.21272/shaj.2024.i43.p.52

SERGEYI.DEGTYAREV^{1,2}, DIANA.V.STRUPINSKA¹

¹Sumy State University (Ukraine)

²Cherkas Global University (USA)

PROBLEMS IN HISTORICAL POLITICS AND WAYS TO OVERCOME THEM: THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND POLAND

Abstract. *Historical policy plays a crucial role in shaping national identity and fostering societal cohesion, particularly in light of the contemporary challenges faced by Ukraine. This article explores key approaches to memory politics in European countries and Ukraine, analyzing successful practices of reconciliation and the development of a unified national historical narrative.*

The authors examine European models of memory policies grounded in the principles of democracy, tolerance, and mutual respect. Examples include initiatives such as joint history textbooks, memorial projects, and campaigns aimed at overcoming stereotypes and prejudices. At the same time, the article highlights the risks of exploiting historical memory as a tool for political manipulation, which can exacerbate internal conflicts and complicate international relations.

Special focus is placed on Ukrainian-Polish relations, showcasing both the opportunities and challenges in addressing “memory conflicts.” Ukraine’s memory policy, historically ad hoc and reactive, requires reevaluation in the context of its European integration aspirations. Developing a Ukraine-centric narrative should prioritize national interests while fostering constructive dialogue with neighboring countries. The article emphasizes the need for compromises on sensitive historical issues, such as the Volyn tragedy and Operation Vistula.

The conclusion underscores that an effective memory policy is essential for societal cohesion and international reconciliation. For Ukraine, this is not only a means of building internal unity but also a vital component of integration into the European community. The experiences of European countries, particularly Poland and Germany, offer valuable lessons for resolving “memory conflicts” and creating a shared vision of the historical past.

The article highlights that by adopting these practices, Ukraine can strengthen its societal fabric while building bridges with its neighbors, ultimately paving the way for both national and international harmony.

Keywords: *historical memory, collective memory, politics of memory, Ukraine, Poland, “memory conflicts”, social solidarity.*

Citation. Degtyarev S.I., Strupinska D.V. Problems in historical politics and ways to overcome them: the experience of Ukraine and Poland. *Sumskiy istoryko-arkhivnyy zhurnal* [Sumy historical and archival journal]. №XLIII. 2024. Pp.52-62. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2024.i43.p.52

ДЕГТЯРЬОВ С.І.^{1,2}, СТРУПІНСЬКА Д.В.¹

¹Сумський державний університет (Україна)

²Черкас Глобальний Університет (США)

ПРОБЛЕМИ В ІСТОРИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ

Анотація. *Історична політика відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності та забезпеченні суспільної згуртованості, особливо в контексті сучасних викликів, які постають перед Україною. У статті досліджуються основні підходи до*

реалізації політики пам'яті в європейських державах та Україні, аналізуються успішні практики примирення і формування загальнонаціонального історичного наративу.

Автори аналізують європейські моделі політики пам'яті, що базуються на принципах демократії, толерантності та взаємоповаги. Розглянуто досвід створення спільних історичних підручників, меморіалів та ініціатив, спрямованих на подолання стереотипів і упереджень. Водночас наголошується на ризиках використання історичної пам'яті як інструменту політичної маніпуляції, що може посилювати внутрішні конфлікти та ускладнювати міжнародні відносини.

Особливу увагу приділено українсько-польським відносинам, які демонструють як можливості, так і труднощі у вирішенні "конфліктів пам'яті". Українська політика пам'яті, що довгий час залишалася ситуативною, потребує переосмислення в контексті євроінтеграційних прагнень. Формування україноцентричного наративу має враховувати національні інтереси, але також сприяти налагодженню конструктивного діалогу з сусідніми країнами. Особливо важливим є пошук компромісів щодо болючих історичних питань, таких як Волинська трагедія чи операція "Вісла".

У статті робиться висновок, що ефективна політика пам'яті є важливим чинником суспільної згуртованості та міжнародного примирення. Для України це не лише спосіб побудови внутрішньої єдності, але й ключовий елемент інтеграції до європейської спільноти. Досвід європейських країн, зокрема Польщі та Німеччини, може стати корисним прикладом для вирішення "конфліктів пам'яті" та формування спільного бачення історичного минулого.

Ключові слова: історична пам'ять, колективна пам'ять, політика пам'яті, Україна, Польща, "конфлікти пам'яті", суспільна солідаризація.

Цитування. Дегтярьов С.І., Струпінська Д.В. Проблеми в історичній політиці та шляхи їх подолання: досвід України і Польщі // Сумський історико-архівний журнал. №XLIII. 2024. С.52-62. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2024.i43.p.52

Історична політика на сьогоднішній день має велике значення для Європи у просуванні інтеграційних процесів. Вона буквально становить собою свідоме поєднання історії та пам'яті, що спрямовано на досягнення певної політики примирення та усунення історичних утисків та необ'єктивності. Європа, використовуючи історичну політику, має на меті сформуванню свою рівнозначність та створити загальну перспективу розвитку. Для цього політична верхівка застосовує певні інтерпретації з минулого, що найбільш дійсні історичним реаліям, які перетворюються у потужні наративи, цей процес і містить у собі саме поняття «історична політика».

Кожна держава використовує історичну політику в своїх цілях, але в різному ключі, якщо демократичні країни завданням історичної політики визначають поширення історичних фактів з метою укріплення держави, стабілізації загальної атмосфери у суспільстві та гарантії мирного існування з іншими державами, то країни з авторитарно-тоталітарним режимом розглядають історичну політику лише як засіб використання історії у політичних цілях та як предмет переконання у єдиному правильному історичному каноні.

Питання, пов'язані з історичною політикою, пам'яттю, вже стали доволі популярним предметом досліджень істориків, філософів, політологів. Вчені досліджують теоретичні проблеми історичної політики й історичної пам'яті (Киридон, 2018; Портнов, 2013; Стриєк, 2015).

Не ігнорують науковці і досвід реалізації політики пам'яті в різних державах світу, перш за все, європейських (Троян, 2018; Толмачова, Кузіна, 2018; Культура історичної пам'яті, 2013; Лозовий, 2017; Stadnichenko, Tryma, Salnikova, 2023). Такі дослідження мають

важливе прикладне значення, оскільки дозволяють вченим виявити і запропонувати державним інституціям своєї країни максимально ефективні моделі політики пам'яті або її елементів, механізми їх реалізації або, навпаки, застерегти ці інституції від кроків, що можуть призвести до “конфліктів пам'яті”, загострити протиріччя всередині суспільства чи з іншими державами на ниві трактування подій історичного минулого.

Українська історична політика стала також дуже популярним напрямком досліджень вчених, здебільшого українських. У цій політиці на сьогоднішній день мають місце «конфлікти пам'яті» як зовнішні (з іншими державами), так і внутрішні (протилежне трактування деяких сторінок минулого всередині українського суспільства, що негативно впливає на процеси його згуртування, солідаризації). У зв'язку з цим, існує великий суспільно-політичний запит на дослідження такого характеру (Гриценко, 2017; Касьянов, 2018; Політика історичної пам'яті, 2019).

В цілому, слід зазначити, що історіографія, присвячена різним аспектам історичної політики, надзвичайно велика і вона продовжує збільшуватися. Це лише підкреслює наукову і суспільно-політичну значущість досліджень у цьому тематичному полі.

Країни ЄС тримають курс на досягнення загального прогресу, який можливий тільки в умовах примирення, що підкріплене політичною доцільністю. Їхня культура пам'яті має певні вимоги, які допомагають вивчати історію з транснаціональної точки зору та з урахуванням усіх множинних історичних спогадів. Це такі вимоги як:

- європейське минуле представляє собою головні європейські цінності: демократію, гуманізм та терпимість;
- необхідна наявність спеціального зваженого діалогу, обговорення, що передбачає зародження взаємодовіри та порозуміння між європейськими народами;
- відсутність прихованих подій з історії, прозорість та прийняття навіть «незручних» моментів;
- немає визначеної “єдиної історичної правди”.

Як висновком до цього у Раді Європи було визнано роль освіти та викладання історії пріоритетним питанням. Це спонукало звернутися до фахівців істориків з проханням слідувати трьом важливим принципам в їхній роботі: історія без суб'єктивності, на реальних подіях та без пропаганди. Від цього залежить подолання ксенофобії, шовінізму та інших можливих утисків через неправильне сприйняття дійсності. Рада Європи ухвалила в свій час декілька проектів базуючись на цьому питанні, що мали удосконалити рівень викладання реальної історії та її зміст, ці дії запобігають можливим конфліктам та поглиблюють діалог між громадянами ЄС щодо різної історичної пам'яті, що є каталізатором спільних поглядів на майбутнє, сьогодення та минуле.

Спільні підручники з історії – це ще одна ідея народжена в Європі, перший такий з'явився у Німеччині та Франції, і молодь, яка навчалася за ними мала позитивне уявлення про сусіда та розуміння спільної історичної спадщини держав-сусідів, бо зазвичай підручники заповнені національними міфами та образами “ворога”, що має сильний вплив на свідомість тих, хто це вивчає. Подібні спільні книги були надруковані у Польщі та Німеччині у 2008 та 2016 роках як спроба покращення польсько-німецьких стосунків. Обидві країни були зацікавлені у цьому маневрі (Лозовий, 2017: 30-32).

Також невід'ємною складовою європейської політики пам'яті є визнання провідниками та моральними авторитетами держав і народів своїх злочинів та надання вибачень за них, висловлення розуміння важливості трагічних сторінок в історії та поваги до самої історії і так званих “місць пам'яті” (Троян, 2018).

Для України політика пам'яті є важливою складовою політики загальнонаціональної (причому як внутрішньої, так і зовнішньої), але вона має багато протиріч, що ускладнює

процес її формування і розвитку. Після 1991 року українські історики почали переосмислювати національний історичний процес, охоплюючи усі його аспекти, в тому числі соціально-економічний, суспільно-політичний, культурний. Знайти спільну думку щодо бачення колективного минулого не вдалося й досі, причиною чому є ситуативна державна політика, яка формувалася під впливом радянських та суто українських версій історії (Дегтярьов, 2022). У більшій частині населення України домінують історичні стереотипи та міфи, створені ще за радянських часів, що є суттєвою проблемою, що потребує якнайшвидшого вирішення. Після виявів сепаратистських настроїв і конфлікту на Донбасі, повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році питання політики пам'яті та примирення, поширення історичної правди має бути в пріоритеті. Насамперед це гарантія для національної безпеки України, бо наявність неправдивих інтерпретацій історії шкодить відносинам з іншими державами та породжує конфлікти всередині суспільства, роз'єднуючи його. Маніпуляції на історичному ґрунті послаблюють країну, виникають непорозуміння у мовному питанні, суспільство буквально "розмежується" історією. Необхідне вирішення цієї проблеми за допомогою перевірених європейських демократичних механізмів. Зокрема, пошук та висвітлення тем, що будуть цікаві усім регіонам, це те що наближає до взаємного порозуміння і чого подекуди не вистачає українській політиці пам'яті (Лозовий, 2017: 33-34).

Довгі коливання України між Сходом і Заходом (фактично, між Росією та Європою) суттєво завадили формуванню чіткою державної історичної політики. Як слушно зауважив історик В. Лозовий, з моменту проголошення незалежності у 1991 році ця політика "в Україні була не системною, а ситуативною". Фактично вона була гібридом радянської й української інтерпретації історії. У нинішній умовах, коли українське суспільство здебільшого сповідує європейські цінності, навколо яких концентрується і українська політика, "Україна потребує дійової політики історичного примирення як усередині країни, так і з сусідами" (ще одна теза В. Лозового) (Лозовий, 2017: 31). Тобто принципово важливо сформувати концепцію бачення минулого, яка б корелювалася з зазначеними цінностями. Основними ціннісними орієнтирами тут мають бути, перш за все, гуманізм, демократія, терпимість. Звичайно, держава з таким глибоким колоніальним (імперським та радянським) минулим, якою є Україна, потребує комплексного історичного переосмислення. І історики, філософи, політологи цим вже активно займаються, про що свідчить існуючий потужний історіографічний доробок з даної проблеми.

Про те, що конфлікти та протиріччя потрібно припинити формуванням "багатоопорного режиму пам'яті" ще у 2016 році говорила президентка Американської асоціації українських студій О. Шевель, використовуючи за приклад європейський підхід до викладання історії, репрезентований в Рекомендаціях Ради Європи від 2001 року "Про викладання історії у Європі XXI століття". Але з початком повномасштабного вторгнення 2022 року вона радить зосередитися на створенні уніфікованого україноцентрованого режиму пам'яті, аргументуючи це теперішнім згуртуванням українців у складній ситуації (Дічек, 2023: 2).

Вплив на сприйняття сьогодення, минулого та майбутнього знаходиться в руках держави та її органів, інституцій громадянського суспільства, діячів наукового, літературного та мистецького процесів. В Україні з 2006 року діє Інститут національної пам'яті. Наразі приймається до уваги питання про створення нової системи історичної освіти, яка має продемонструвати молоді та учням суспільно-державницькі цінності, актуальні проблеми історичної пам'яті та загалом історію без міфів. Також відбувається підготовка до схвалення важливих націєтворчих документів, наприклад, Стратегії інформаційної безпеки до 2025 року, що була створена ще у 2021 р. Зазначається важливість вшановування пам'ятних дат та ювілеїв, а Міністерство освіти і науки України

вказує на необхідності проведення в усіх закладах освіти виховних годин, круглих столів, наукових конференцій, приурочених до пам'ятних дат (Дічек, 2023: 3-5).

Через періоди бездержавності, колонізації та культурних асиміляцій українців з'явилися так звані "проблеми пам'яті", що негативно впливає на процес реалізації історичної політики. Український історик В. В'ятрович стверджує, що є дві варіації українського минулого – українська та малоросійська, але на сьогоднішній день народ все більше націоналізується, а його ідентичність зростає (В'ятрович, 2019).

Країни, що межують одна з одною, як правило пов'язані історично. Це спільні для їхніх народів сторінки минулого, інтерпретація яких безпосередньо впливає на формування і реалізацію державних політик пам'яті. Відмінності в інтерпретаціях чи однакове бачення наслідків спільної історії, у свою чергу, можуть мати негативні наслідки у вигляді можливих "конфліктів пам'яті" або навпаки, сприятимуть зближенню цих країн на ґрунті спільного минулого та/або пошуку компромісних інтерпретацій цього минулого якщо мав місце негативний досвід їх співіснування. Все це можна побачити на прикладі відносин України і Польщі, де відмінні інтерпретації спільного минулого призводять до історичних конфліктів, які часто переходять у політичну площину і негативно впливають на процеси зближення українців і поляків. Хоча при цьому слід зауважити, що активні спроби вирішити цю проблему не припиняються вже довгий час.

Польща перша серед країн Східної Європи почала реалізовувати історичну політику, заснувавши власний Інститут національної пам'яті. Поляки виявляють неабиякий інтерес до свого минулого, а власну історію вважають предметом гордості нації, що дає великий стимул провадженню відповідної історичної політики. Також вони називають себе жертвовною нацією, відштовхуючись від низки подій, серед яких поділи Речі Посполитої кінця XVIII ст., німецька окупація часів Другої світової війни, депортації радянського періоду тощо. Розцінювати свою країну у ролі жертви – один з елементів польської політики пам'яті.

До інших завдань цієї політики віднесено визначення конкретної моделі минулого, підтримка та розвиток патріотизму, зосередження на позитивних сторінках історії, відносячи на другий план трагічні сторінки історії. Усім цим займається вищезазначений інститут, створений ще у 1998 році. Це робиться через відповідні зміни в освіті, у тому числі історичній, організацію заходів, присвячених історичним постатям чи подіям, запровадження нових свят та пам'ятних дат тощо. Популяризація власної історії здійснюється навіть через кінематограф, що Держсекретар Міністерства культури і національної спадщини Польщі Ярослав Селлін назвав елементом історичної політики. Використовуються настільні ігри історичного характеру (Толмачова, Кузіна, 2018).

При цьому українсько-польська історична політика розвивається доволі повільно. Польща на тлі українського минулого залишала як позитивні, так і негативні або невизначені відбитки. Наприклад, у часи Помаранчевої революції та Революції гідності польське керівництво і польський народ висловлювали підтримку і розглядало відносини з Україною як стратегічний пріоритет.

У той же час у відносинах України та Польщі мають місце "конфлікти пам'яті". Розв'язати ці конфлікти можна лише шляхом примирення, взаємного розуміння і прощення. Процес польсько-українського примирення почався на початку 1990-х років і був пов'язаний з проблемами навколо ОУН-УПА, Волинської трагедії, операції "Вісла" тощо.

Згодом відносини лідерів Л. Кучми та А. Квасневського сприяли відродженню політичних, економічних, військових та суспільних зв'язків. У травні 1997 року вони підписали заяву "До порозуміння та єднання", де підкреслювалася наявність великого спільного історичного досвіду. Цей документ був прийнятий по-різному. Більшість

українських депутатів не бачили у ньому сенсу та вели суперечки. У Польщі теж почалися політичні дискусії навколо заяви. Праві кола у Сеймі стверджували що неможливо порівнювати страждання поляків на Волині та “Віслу”. З роками підтвердилося, що, незважаючи на добрі наміри, заява результатів не принесла (Піховшек, 1998). Багато суперечок викликало і відкриття Меморіалу львівських орлят 24 червня 2005 року.

У лютому 2006 року президент Польщі Л. Качинський приїздив до України з офіційним візитом та вів розмови з В. Ющенком та іншими представниками влади. Він вшанував жертв Великого Голодомору, відвідав могили Василя Стуса, польських солдатів. У травні того ж року відбулися урочистості у селі Павлокома (Польща) з нагоди відкриття меморіалу полякам та українцям як жертвам братовбивчих війн під час Другої світової війни. Тоді президент Республіки Польща виголошував промову, що містила у собі визнання наявності поганих подій в історії та вміння прийняти та відпустити їх з пам’яттю та надією.

Іншою важливою подією було відзначення у 2009 році 65-ї річниці акції пацифікації українців проти поляків у селі Гута Пеняцька (зараз Львівської області) 28 лютого 1944 року. У заходах брали участь президенти обох країн, представники православної та католицької церков та сім’ї учасників згаданих подій. Відбулося вшанування жертв у дусі польсько-українського примирення, що можна було розцінювати як продовження травневих подій 2006 року.

Присудження Президентом України В. Ющенком Степану Бандері звання “Герой України” (посмертно) суттєво погіршили українсько-польські відносини. Польські політичні еліти були обурені цією подією і винесли цю проблему навіть на розгляд Європейського Парламенту, який у своїй резолюції закликав українських політиків “переглянути свої рішення та залишитися відданими європейським цінностям” (Зарембо, 2016: 11).

За президентства В. Януковича співпраця з Польщею в плані історичної політики відновилася лише у 2013 році з 70-ї річниці трагічних подій на Волині та Галичині у 1943 році. Сеймом Республіки Польща було погоджено назвати цю трагедію “етнічною чисткою з ознаками геноциду”. Вшанування проходили 11 липня 2013 року у Варшаві, у Волинському сквері Жолібож, де були присутні президент та деякі представники державної влади. Було встановлено меморіал у Волинському сквері як знак вшанування пам’яті жертв УПА. Друга частина цієї події відбувалася в Україні церемонією у Луцькому кафедральному соборі. Від української влади представником був віце-прем’єр-міністр К. Грищенко. У складі польської делегації окрім президента Б. Коморовського були також: віце-маршалок Сейму Ц. Грабарчик та заступник міністра закордонних справ К. Пелчиньска-Наленч.

Дуже важливим питання історичної політики стало для України після Революції гідності. В українському Інституті національної пам’яті було змінено формулу роботи, зробивши акцент на популяризації конкретних інтерпретацій новітньої історії. Зокрема, було приділено значну увагу поширенню знань про ОУН-УПА та особу С. Бандери, але з уникненням тем, що мають відношення до їхньої ролі у Волинській трагедії. У зв’язку з цим українсько-польський «конфлікт пам’яті» лише поглибився.

9 квітня 2015 року до України завітав Б. Коморовський, який отримав можливість виступити в українському парламенті. У своїй промові він згадав про наявність у країн великого колективного минулого, що базується на періодах спільної державності, збереженні нації в умовах позбавлення незалежності та репресіях з боку іноземних гегемонів. Також він висловив важливі думки стосовно ситуації в Україні, він зазначив, що світ буде у безпеці лише коли у безпеці буде Україна та українці, які захищають свою країну та всю Європу.

Але саме в цей день було ухвалено постанову українського парламенту про визнання членів ОУН-УПА учасниками боротьби за незалежність України у ХХ столітті у вигляді правового статусу, визначеного законом. Навіть запроваджувалося покарання за незгоду з трактуванням такої їхньої ролі. Після такого збігу, промова президента Польщі фактично втратила свій сенс та перекреслила можливі добрі наміри. Ситуація дуже гостро була відображена у польських ЗМІ, зменшуючи рівень важливості стосунків Польщі та України на ґрунті політики пам'яті (Єндрашик, 2018: 246-248).

У 2016 році була чергова річниця подій на Волині й у зв'язку з цим було прийнято рішення зробити день 11 липня Національним днем пам'яті жертв геноциду, здійсненого українськими націоналістами проти громадян Другої Речі Посполитої, а події 1943 року було названо "геноцидом". Реакцією української влади на це було звернення політиків, церковних ієрархів, інтелігенції та інших до польського суспільства з листом, де пролунав заклик до примирення та прощення. "Просимо прощення за вчинені злочини і кривди – це наш головний мотив. Просимо прощення і рівною мірою прощаємо злочини і кривди, вчинені щодо нас...". Лист був підписаний у тому числі двома колишніми президентами України: Л. Кравчуком та В. Ющенком (Leszczycski, 2016).

5 листопада 2017 року до України завітав міністр закордонних справ Польщі В.Вашиковський, що збирався відвідати музей-меморіал "Тюрма Лонцького" у Львові, але по приїзду відмовився, через надпис, що ця будівля була пов'язана з репресіями трьох окупаційних режимів: польським, нацистським та радянським. Сам Вашиковський протестував проти оголошення окупаційним режимом період польської влади у Львові. Також він нагадав, що Польща в очікуванні розблокування на території України робіт Польського інституту національної пам'яті з метою пошуку польських жертв Другої світової війни. Таке блокування Україною пояснювалося тим, що на території Польщі на постійній основі руйнувалися місця пам'яті, пов'язані з Україною чи українцями, а винні у цьому залишалися без покарання. До цього питання поверталися і 13 грудня 2017 року під час приїзду президента А. Дуди до Харкова (Панченко, 2024).

У січні 2018 року польським Сеймом та сенатом було внесено зміни до Закону про Польський інститут національної пам'яті, що були аналогічні до змін в Українському інституті національної пам'яті 2015 року. Українські закони передбачали покарання за невизнання законності боротьби за незалежність України у ХХ столітті, що викликало критику з польської сторони. Та свою поправку до закону про Польський інститут національної пам'яті вони здійснили у подібний шлях, що вже тоді викликало невдоволення української сторони, зокрема журналістів та дослідників польсько-українських відносин. У законі йшлося про злочини українських націоналістів та членів українських організацій, що вели співробітництво з Третім Рейхом. Причому ця теза була сформульована доволі загально, що складало враження, ніби все без виключення українське підпілля співпрацювало з Рейхом. Мали місце у нормативному акті й інші тези, несправедливі по відношенню до українців. Подібні формулювання, безперечно, були дуже шкідливі для двосторонніх відносин України і Польщі (Єндрашик, 2018: 249-250). Президент України Порошенко назвав положення закону суб'єктивним та неприйнятним, а Верховна Рада України у своїй позачерговій резолюції висловила побоювання щодо збільшення антиукраїнських тенденцій у Польщі (Kopoczuk, 2018).

Разом з цим, Український інститут національної пам'яті частково завершив свою участь у польсько-українському історичному форумі. Було навіть оголошено занепокоєння щодо безпеки українських дослідників на польській землі та проведено акти протестів перед польськими дипломатичними структурами (Єндрашик, 2018: 250).

З приходом в Україні нової влади у 2019 році аналітики очікували на зміну тактик у польсько-українських відносинах у сфері політики пам'яті. В. Зеленський прибув до

Польщі на початку вересня 2019 року і взяв участь в урочистостях, присвячених 80-річчю початку Другої світової війни. Тоді ж була підписана декларація намірів про стабілізацію історичного діалогу між Києвом і Варшавою. Частково відновлено пошуково-ексгумаційні роботи, заборонені ще у 2017 році, щодо вбитих українськими повстанцями у 1945 році поляків у селі Пужники на Поділлі. Відбулися домовленості щодо впорядкування українських місць пам'яті на території Польщі (їхня реалізація відбувалася дуже повільно). На думку Президента України, не існувало таких питань між країнами, які не можливо було б розв'язати через діалог, А. Дуда в свою чергу наголосив про необхідність повної нормалізації відносин у сфері політики пам'яті.

У 2020 році відбулося 100-річчя польсько-українського військово-політичного союзу. Українські та польські наукові і політичні еліти наполягали на урочистому відзначенні події, що, вірогідно, сприяло б залагодженню гострих кутів в історичній політиці обох держав. Висловлювалася навіть ідея проведення маршу українських та польських військ в Києві на Хрещатику. Але українська влада лише делегувала урядовця, який разом з послом Польщі в Україні Б. Ціхоцьким, поклали квіти до меморіальної дошки Симону Петлюрі. Це лише черговий раз вказало на те, що українські урядові кола вкотре не були готові до активного розв'язання існуючих "конфліктів пам'яті" з польською стороною (Попович, 2024).

Вже у 2022 році український міністр культури та інформаційної політики О. Ткаченко та польський міністр культури та національної спадщини П. Глінський підписали меморандум про співпрацю на ниві історичної політики, який мав набрати чинності через три місяці після закінчення бойових дій на території України. У ньому йдеться про спільні дії держав щодо розшуку й ексгумації тіл загиблих, реконструкції місць поховань, легалізації та здійснення їх правової охорони.

У 2023 році відбулися чергові зміни у політиці пам'яті обох країн. Польща плекала очікування, що Україна відмовиться вшановувати УПА та ОУН і офіційно засудить їх, погодившись з польським історичним нарративом, та дозволить полякам проводити необхідні пошукові роботи на своїй території. Зрозуміло, що ці очікування були помилковими і не відповідали тодішній та сьогоденній ситуації в Україні.

У 2024 році прем'єр-міністр Польщі Д. Туск заявив, що до вступу в ЄС Україна повинна стабілізувати свої історичні питання з Польщею. Ще раніше лідер польської партії "Право і справедливість" Я. Качинський заявив, що "з Бандерою Україна в ЄС не увійде". Подібні претензії стосовно членів ОУН-УПА та Волинської трагедії постійно лунали в український бік, без спроб зрозуміти що національна пам'ять у кожного різна. Ймовірно, такі дії Польща вчиняє у тому числі, щоб домогтися повного скасування мораторію на ексгумаційні роботи. У їхньому суспільстві склалася думка, що цього можна досягти шляхом тиску на Україну. Для України важливо відновити могильний пам'ятник солдатів УПА, які полягли в боях з НКВС, що знаходиться на горі Монастир у Польщі (Панченко, 2024; Хахула, 2024).

Як би там не було, але багато проблем історичної політики Польщі й України залишаються невирішеними і, очевидно, найближчим часом цього не станеться. Але, однозначно, обидві сторони мають до цього наполегливо рухатися, оскільки це сприятиме налагодженню добросусідських відносин двох держав/народів, які за довгий пережили багато спільних трагічних і героїчних подій, мали (і мають) багаті культурні зв'язки.

Належним чином вибудована політика пам'яті будь-якої країни має важливе значення для процесів націє- та державотворення. Орієнтуючись на європейські цінності та Цілі сталого розвитку ООН при формуванні політики пам'яті в Україні, важливо засуджувати комунізм, рашизм, нацизм. Ймовірно, ця політика має враховувати інтереси

й інших держав, з якими Україна намагається будувати добросусідські, партнерські відносини. Безумовно, ігнорувати при цьому свої власні національні інтереси неприпустимо. При формуванні і реалізації політики пам'яті вкрай важливо досягати консенсусів, які б були цілком прийнятними для всіх партнерів України. Слід при цьому використовувати і досвід такої політики інших держав (Німеччини, Польщі, Чехії та інших), який позитивно вплинув на процеси зближення, зокрема, низки європейських держав, формування і зміцнення загальноєвропейської ідентичності тощо. Все це важко зробити без взаємних поступок, без активних спроб подолати існуючі "конфлікти пам'яті", деякі приклади яких нами наведені вище. Зокрема, для подолання таких конфліктів між Україною та Польщею обом сторонам слід відмовлятися від історичного образу жертви та вчитися сприймати різні версії одних і тих самих подій від різних сторін. У цьому напрямку країнам ще треба зробити багато важливих кроків на зустріч одна одній. Але підґрунтя для такого зближення мають створити українські та польські історики. Подолання "конфліктів пам'яті", формування взаємовигідних політик пам'яті в нинішніх реаліях є важливою проблемою, що потребує наукового і політичного розв'язання і має колосальне суспільно-політичне значення. А ефективне вирішення зазначених питань позитивно вплине на процеси суспільної солідаризації в Україні та Польщі, зближення обох країн, більш впевненого руху України до європейського простору.

Подяки

Дослідження проведено в рамках виконання завдань перспективного плану розвитку наукового напрямку "Гуманітарні науки" Сумського державного університету в межах договору № БФ/23-2021 від 04 серпня 2021 року (№ 0121U112686), а також в рамках проекту "Механізми суспільної солідаризації в умовах криз: історичний досвід та виклики сучасності" (№ 0123U101851) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Література:

- В'ятрович, 2019 – *В'ятрович В.М.* Український інститут національної пам'яті // Енциклопедія історії України: Україна-Українці. Кн. 2. "Наукова думка". 2019. 842 с.
- Гриценко, 2017 – *Гриценко О.А.* Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994-2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. К.: "К.І.С.", 2017. 1136 с.
- Дегтярьов, 2022 – *Дегтярьов С.І.* До питання про політику історичної пам'яті в Україні після 1989 року // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19–20 травня 2022 року). Суми: Сумський державний університет, 2022. С.26-30.
- Дічек, 2023 – *Дічек Н.П.* У контексті державної політики пам'яті в Україні: до прогресу національного духу: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України "Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання", 6 квітня 2023 р. // Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2023. 5(1). С.1-6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5122>
- Єндрашик, 2018 – *Єндрашик К.* Історичні проблеми та політика пам'яті в польсько-українських стосунках (1991-2017) // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2018. Вип. 3-4. С. 237-253.
- Зарембо, 2016 – *Зарембо К.* Аудит зовнішньої політики Україна-Польща. К., 2016. 44 с. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Poland_ukr_net.pdf
- Касьянов, 2018 – *Касьянов Г.* Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
- Киридон, 2018 – *Киридон А.* "Історична пам'ять" у просторі політики пам'яті // Історичні і політологічні дослідження. спеціальний випуск. 2018. С. 45-53. URL: <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/5112>
- Культура історичної пам'яті, 2013 – *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід* / Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін. К.: ІПЕНД, 2013. 600 с.
- Лозовий, 2017 – *Лозовий В.С.* Історична політика в країнах Європейського Союзу як чинник консолідації суспільства та примирення народів: досвід для України // Стратегічна панорама. №1. 2017. С. 31. URL: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/22/22>

- Панченко, 2024 – *Панченко Ю.* “До ЄС із Бандерою”: польський погляд на “історичний” конфлікт з Україною // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/09/12/7193983/index.amp>
- Піховшек, 1998 – *Піховшек В.* Найстратегічніший партнер // Дзеркало тижня. 1998. 4-10 липня. С.4.
- Політика історичної пам’яті, 2019 – Політика історичної пам’яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь / за заг. ред. В.М. Яблонського. Київ: НІСД, 2019. 144 с.
- Попович, 2024 – *Попович О.* Суперечка не лише про історію: як конфлікт України і Польщі вийшов на новий виток спіралі. Європейська правда: вибори в США, вступ до ЄС та НАТО. // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/09/3/7193450/index.amp>
- Портнов, 2013 – *Портнов А.* Історії для домашнього вжитку. Есеї про польсько-російсько-український трикутник пам’яті. К.: Критика, 2013. 344 с.
- Стрієк, 2015 – *Стрієк Т.* Невловні категорії. Нариси про гуманітаристику, історію і політику в сучасних Україні, Польщі та Росії. К.: Ніка-Центр, 2015. 320 с.
- Толмачова, Кузіна, 2018 – *Толмачова Ю.І., Кузіна К.В.* Історична політика Польщі у XXI ст. // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ. 2018. №10. Т.1.С. 75–78.
- Троян, 2018 – *Троян С.С.* Культура пам’яті в потрактуванні минулого: досвід Німеччини та Польщі // Історичні і політологічні дослідження. спеціальний випуск. 2018. С. 162-176. URL: <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/5130>
- Хахула, 2024 – *Хахула Л.* Історична політика як фундамент українсько-польських добросусідських відносин // PoUkr. Польсько-український портал. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2022/12/istoricznapolitika-jak-fundament-ukrainsko-polskich-dobrosusidskich-vidnosin/>
- Konończuk, 2018 – *Konończuk W.* Także Kijów krytykuje polską ustawę // Tygodnik powszechny. №8. 2018. URL: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/takze-kijow-krytykuje-polska-ustawe-151955>
- Leszczyński, 2016 – *Leszczyński A.* Wołyń: rzeź czy ludobójstwo? // Gazeta wyborcza. Wyborcza.pl. 22.07.2016. URL: <http://wyborcza.pl/1,75398,20434599,wolyn-rzez-czy-ludobojstwo.html?disableRedirects=true#ixzz4Pj2ypliz>
- Stadnichenko, Tryma, Salnikova, 2023 – *Stadnichenko O.I., Tryma K.A., Salnikova N.V.* Euroskepticism and the politics of memory: the case of Czech republic, Poland and Germany Регіональні студії. 2023. (32). Pp. 30-36. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44478/1/Evroskeptythysm_Stadnichenko_Tryma_Salnikova.pdf

References:

- Vyatrovych, 2019 – *Vyatrovych V.M.* Ukrayinskyy instytut natsionalnoyi pamyati [Ukrainian Institute of National Memory] // Entsyklopediya istoriyi Ukrainy: Ukrayina-Ukrayintsi. Kn. 2. “Naukova dumka”. 2019. 842 s. [in Ukrainian]
- Hrytsenko, 2017 – *Hrytsenko O.A.* Prezydenty i pamyat. Polityka pamyati prezidentiv Ukrainy (1994-2014): pidhruntya, poslannya, realizatsiya, rezultaty [Presidents and Memory. The Memory Policy of the Presidents of Ukraine (1994-2014): Background, Message, Implementation, Results]. K.: “K.I.S.”, 2017. 1136 s. [in Ukrainian]
- Degtyarev, 2022 – *Degtyarev S.I.* Do pytannya pro polityku istorychnoyi pamyati v Ukraini pislya 1989 roku [On the Question of the Policy of Historical Memory in Ukraine after 1989] // Reformuvannya pravovoyi systemy v konteksti yevrointehratsiynykh protsesiv: materialy VI Mizhnarodnoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi (m. Sumy, 19–20 travnya 2022 roku). Sumy: Sums'kyy derzhavnyy universytet, 2022. S.26-30. [in Ukrainian]
- Dichek, 2023 – *Dichek N.P.* U konteksti derzhavnoyi polityky pamyati v Ukraini: do prohresu natsionalnoho dukhu: Naukova dopovid na metodolohichnomu seminarі NAPN Ukrainy “Natsionalno-patriotychne vykhovannya ditey ta molodi v umovakh voyennoho stanu ta povoyennoho vidnovlennya Ukrainy: stratehiyi i zavdannya”, 6 kvitnya 2023 r. [In the context of the state policy of memory in Ukraine: towards the progress of the national spirit: Scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine “National-patriotic education of children and youth in conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine: strategies and tasks”, April 6, 2023] // Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pedahohichnykh nauk Ukrainy. 2023. 5(1). S.1-6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5122> [in Ukrainian]
- Yendrashyk, 2018 – *Yendrashyk K.* Istorychni problemy ta polityka pamyati v polsko-ukrayinskykh stosunkakh (1991-2017) [Historical problems and politics of memory in Polish-Ukrainian relations (1991-2017)] // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen№ im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 2018. Vyp. 3-4. S. 237-253. [in Ukrainian]
- Zarembo, 2016 – *Zarembo K.* Audyt zovnishnoyi polityky Ukrainy-Polshcha [Audit of foreign policy of Ukraine-Poland]. K., 2016. 44 s. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Poland_ukr_net.pdf [in Ukrainian]
- Kasyanov, 2018 – *Kasyanov H.* Past Continuous: istorychna polityka 1980-kh – 2000-kh. Ukrainy ta susydy [Past Continuous: historical policy of the 1980s – 2000s. Ukraine and its neighbors]. K.: Laurus, Antropos-Lohos-Film, 2018. 420 s. [in Ukrainian]
- Kyrydon, 2018 – *Kyrydon A.* “Istorychna pamyat” u prostori polityky pamyati [“Historical memory” in the space of memory policy] // Istorychni i politolohichni doslidzhennya. spetsialnyy vypusk. 2018. S. 45-53. URL: <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/5112> [in Ukrainian]

Kultura istorichnoyi pamyati, 2013 – Kultura istorichnoyi pamyati: yevropeyskyy ta ukrayinskyy dosvid [Culture of Historical Memory: European and Ukrainian Experience] / Yu. Shapoval, L. Nahorna, O. Boyko ta in. K.: IPIEND, 2013. 600 s. [in Ukrainian]

Lozovyy, 2017 – *Lozovyy V.S.* Istorychna polityka v krayinakh Yevropeyskoho Soyuzu yak chynnyk konsolidatsiyi suspilstva ta prymyrennya narodiv: dosvid dlya Ukrayiny [Historical policy in the countries of the European Union as a factor in the consolidation of society and reconciliation of peoples: experience for Ukraine] // *Stratehichna panorama*. №1. 2017. S. 31. URL: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/22/22> [in Ukrainian]

Panchenko, 2024 – *Panchenko Yu.* “Do ES iz Banderoyu”: polsky pohlyad na “istorychnyy” konflikt z Ukrayinoyu [“Towards the EU with Bandera”: a Polish view on the “historical” conflict with Ukraine] // *Yevropeyska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/09/12/7193983/index.amp> [in Ukrainian]

Pikhovshek, 1998 – *Pikhovshek V.* Naystratehichnishyy partner [The most strategic partner] // *Dzerkalo tyzhnya*. 1998. 4-10 lypnya. S.4. [in Ukrainian]

Polityka istorichnoyi pamyati, 2019 – Polityka istorichnoyi pamyati v konteksti natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny: analit. dopovid [Politics of historical memory in the context of national security of Ukraine: analytical report] / za zah. red. V.M. Yablonskoho. Kyiv: NISD, 2019. 144 s. [in Ukrainian]

Popovych, 2024 – *Popovych O.* Superechka ne lyshe pro istoriyu: yak konflikt Ukrayiny i Polshchi vyshov na novyy vyток spirali. Yevropeyska pravda: vybory v SSHA, vstup do ES ta NATO [The dispute is not only about history: how the conflict between Ukraine and Poland entered a new spiral. European Truth: US elections, accession to the EU and NATO] // *Yevropeyska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/09/3/7193450/index.amp> [in Ukrainian]

Portnov, 2013 – *Portnov A.* Istoriyi dlya domashn№oho vzhytку. Eseyi pro polsko-rosiysko-ukrayinskyy trykutnyk pameyati [Stories for home use. Essays on the Polish-Russian-Ukrainian triangle of memory]. K.: Krytyka, 2013. 344 s. [in Ukrainian]

Stryyek, 2015 – *Stryyek T.* Nevlovni katehoriyi. Narysy pro humanitarystyku, istoriyu i polityku v suchasnykh Ukrayiny, PolNeshchi ta Rosiyi [Elusive categories. Essays on the humanities, history and politics in modern Ukraine, Poland and Russia]. K.: Nika-Tsentr, 2015. 320 s. [in Ukrainian]

Tolmachova, Kuzina, 2018 – *Tolmachova Yu.L., Kuzina K.V.* Istorychna polityka PolNeshchi u XXI st. [Historical policy of Poland in the 21st century] // *Visnyk student-skoho naukovooho tovarystva DonNU*. 2018. №10. T.1.S. 75–78. [in Ukrainian]

Troyan, 2018 – *Troyan S.S.* KulNetura pameyati v potraktuvanni mynuloho: dosvid Nimechchyny ta PolNeshchi [Culture of memory in the interpretation of the past: the experience of Germany and Poland] // *Istorychni i politolohichni doslidzhennya. spetsialNenny vypusk*. 2018. S. 162-176. URL: <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/5130> [in Ukrainian]

Khakhula, 2024 – *Khakhula L.* Istorychna polityka yak fundament ukrayinsko-polskykh dobrosusidskykh vidnosyn [Historical policy as the foundation of Ukrainian-Polish good-neighborly relations] // *PolUkr. Polsko-ukrayinskyy portal*. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2022/12/istoriczna-politika-jak-fundament-ukrainsko-polskich-dobrosusidskich-vidnosin/> [in Ukrainian]

Konoczuk, 2018 – *Konoczuk W.* Także Kijów krytykuje polską ustawę // *Tygodnik powszechny*. №8. 2018. URL: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/takze-kijow-krytykuje-polska-ustawe-151955> [in Polish]

Leszczycski, 2016 – *Leszczycski A.* Wołyń: rzeź czy ludobójstwo? // *Gazeta wyborcza*. *Wyborcza.pl*. 22.07.2016. URL: <http://wyborcza.pl/1,75398,20434599,wolyn-rzez-czy-ludobojstwo.html?disableRedirects=true#ixzz4Pj2ypliz> [in Polish]

Stadnichenko, Tryma, Salnikova, 2023 – *Stadnichenko O.I., Tryma K.A., Salnikova N.V.* Euroscepticism and the politics of memory: the case of Czech republic, Poland and Germany // *Rehionalni studiyi*. 2023. (32). Pp. 30-36. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44478/1/Evroskeptythysm_Stadnichenko_Tryma_Salnikova.pdf [in English]

Отримано 02.10.2024

Отримано в доопрацьованому вигляді 07.10.2024

Прийнято до друку 17.10.2024

Submitted 02.10.2024

Received in received form 07.10.2024

Accepted for publication 17.10.2024